

*Ибрахим Кабасакал***КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МАЙРАМДАРДЫН ЖАНА
КУТТУКТООЛОРДУН СОЦИОЛОГИЯЛЫК АНАЛИЗИ***Ибрахим Кабасакал***СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРАЗДНИКОВ
И ПОЗДРАВЛЕНИЙ В КЫРГЫЗСТАНЕ***Ibrahim Kabasakal***KIRGIZISTAN'DA BAYRAM VE KUTLAMALARIN
SOSYOLOJİK ANALİZİ***Ibrahim Kabasakal***THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE CELEBRATION
OF HOLIDAY IN KYRGYZSTAN**

УДК: 338.2.21 (575.2)

Бул изилдөөнүн негизги максаттарынын бири, эгемендүүлүктөн мурунку жана андан кийинки Кыргызстандагы белгиленген майрамдардын, жеке адамга жана ошондой эле жалпы коомго тийгизген таасирин изилдейбиз. Ар кандай макалалардан сырткары Кыргызстанда белгиленип келе жаткан майрамды изилдеген алгачкы изилдөө катары бул изилдөөдө, майрамдардын эгемендүүлүккө чейинки жана эгемендүүлүк алгандан кийинки жылдары кандай өзгөрүүлөргө дуушар болгонун, бул кубулуштардын коомго көрүнгөн жана көрүнбөгөн тарабын ачып, социологиялык көз карашта чагылдырып бергенге аракет кылдык. Советтер Союзунун таркашы менен Орто Азияда белгиленип келген майрамдардын кээ бирлери белгиленбей калганын көрүүгө болот. Бул майрамдардын эң активдүү өткөрүлүп келген өлкөлөрдүн бирөөсү Кыргызстан. Кыргыздар татаал шарттарда, катаал аймактарда жашаса да, өз маданиятын жана салтын унутушкан эмес. Кыргыз-Түрк “Манас” Университети жана Түркия Республикасынын Бишкектеги Элчилиги да кыргыздардын майрамдарды өткөрүүсүнө ар дайым материалдык жана моралдык колдоолорун көрсөтүп келет. Бул изилдөөдө Бишкек мисалында, белгиленген майрамдардын ар түрдүү жаш курактагы топтордун кабыл алуусун, түшүнүүсүн жана буларга таасирин “Советтик адамдардын” ой-жүгүртүүсүн ж.б маселерди социологиялык өңүттөн карап көрдүк.

Негизги сөздөр: майрам, куттуктоо, социологиялык анализ, советтик адам, Орто Азия, Кыргызстан, маданият.

Основной целью этой работы является, исследование отмечания праздников до и после независимости Кыргызстана, а также их влияние на человека и общество. В дополнение к отчетам, это исследование, которое явля-

ется первым общим исследованием празднований в Кыргызстане в академическом смысле, имеет цель изобразить картину различий между празднованиями до и после независимости, совершенными действиями и их отражениями в обществе и представить как можно больше полезных данных в будущем. После распада Советского Союза некоторые торжества в Центральной Азии продолжались, а некоторые прекратились. Кыргызстан был одной из стран и сообществ, где празднования были самыми активными. Хотя кыргызы жили в разных регионах и в трудных условиях, они сохраняли свою культуру, традиции и обычаи. Кыргызско-Турецкий университет “Манас” и посольство Турции в Бишкеке оказывают финансовую и моральную поддержку, участвуя во всевозможных праздниках кыргызов. В данной работе было исследовано и оценено социологическое влияние праздников на различные возрастные группы в стране и концепцию советских людей.

Ключевые слова: праздник, празднование, социологический анализ, советский человек, Центральная Азия, Кыргызстан, культура.

Bu çalışmanın temel hedeflerinden biri, bağımsızlıktan önce ve sonra Kırgızistan da kutlanan bayramların, birey ve toplum üzerindeki etkisini araştırmaktır. Raporların dışında akademik anlamda Kırgızistan'da kutlamalar üzerine yapılmış ilk genel araştırma niteliğindeki bu çalışmada, kutlamaların bağımsızlık öncesi ve sonrası farkını, yapılan faaliyet ve etkinliklerin, bunların topluma yansımaları gibi bütünlüklü bir resmini çizmek ve gelecekteki bu tür araştırmalara mümkün olduğu kadar sağlıklı veri sunmak amaçlanmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Orta Asya'da kutlamaların bazıları devam ederken bazıları ise son bulmuştur. Kutlamaların en aktif olduğu ülkelerden ve toplumlardan biri de Kırgızistan olmuştur. Kırgızlar farklı bölgelerde ve zor şartlar altında yaşamalarına rağmen kültürlerine, geleneklerine ve göreneklerine

sahip çıkmışlardır. Kırgız Türk Manas Üniversitesi ve Türkiye Cumhuriyeti Bışkek Bıyık Elçiliği de Kırgızların kutlamalarına katılmakta maddi ve manevi destek vermektedir. Bu çalışmada Bışkek örneğinden hareketle kutlamaların ülkedeki kutlamaların farklı yaş grupları üzerindeki etkileri ve Sovyet İnsanı kavramı konusunda sosyolojik olarak araştırma yapılmış ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: bayram, kutlama, sosyolojik analizi sovyet insanı, Orta Asya, Kırgızistan, madanyat.

The main goal of this work is to study the celebration of holidays before and after the independence of Kyrgyzstan, as well as their impact on people and society. In addition to the reports, this study, which is the first general study of celebrations in Kyrgyzstan in an academic sense, aims to provide a picture of the differences between celebrations before and after independence, the actions performed and their reflections in society; moreover, to provide as much useful data as possible in the future. After the collapse of the Soviet Union, some celebrations in Central Asia continued, and some stopped. Kyrgyzstan was one of the countries and communities where the celebrations were the most active. Although the Kyrgyz people lived in different regions and in difficult conditions, they maintained their culture, traditions, and customs. The Kyrgyz-Turkish University of Manas and the Turkish Embassy in Bishkek provide financial and moral support by participating in all kinds of Kyrgyz holidays. In this work, the sociological impact of holidays on various age groups in the country and the concept of Homo Sovieticus were studied and evaluated.

Key words: holiday, celebration, sociological analysis, Soviet man, Central Asia, Kyrgyzstan, culture.

Kutlamalar, toplumun, onun içinde insanın tutum ve davranışlarını şekillendiren olgulardan birisidir. Kırgızistan'da aktif bir şekilde kutlanan günlerin toplum üzerindeki etkilerinin de incelemesi gerekmektedir. Olumlu ya da olumsuz açıdan olsun, Kırgızistan'da toplumsal yaşam üzerinde önemli etkisi olan kutlamalar hakkında bu güne kadar çok söz söylenmiş olmasına rağmen, yakın zamanlara kadar sahaya inerek araştırmanın yapıldığı pek görülmemektedir. Bu nedenle, eksik olsa da mevcut bilgiler ve araştırmalar meselenin genel olarak özelliklerine ağırlık vermekte, fakat içinde yaşadığı toplumu temel alarak toplumsal yansımaların neler olduğu hususuna sınırlı ölçüde bilgiler içerdiği söylenebilir.

Her yeni kutlama, varolduğu toplum içinde bazen yeni bir kimlik algısı, değerler sistemi ve toplumsal değişmeyi de beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte her bir kutlamanın, ortaya çıktığı kültür çevresinde her türlü tesirden uzak yaşayamayacağı, bilakis kültürel hayatın bütün kısımları ile yakın münasebet halinde bulunduğu da aşıkardır. řu halde kutlamalar, gerek ortaya çıkış nedenleri, geliştirdikleri sosyal bağlar ve dayandık-

ları esaslar itibarıyla; gerekse, ortaya çıktığı ve varlığını sürdürdüğü toplumsal çevre ile ilişkileri bakımından çok yönlü birer sosyal fenomen olarak kültür sosyolojisine konu olmaktadır.

Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Sovyetler döneminde kutlanması yasak olan dini bayramlar tekrar kutlanmaya başlanmıştır. Ayrıca kendi bağımsızlık günleri gibi bazı resmi kutlamalar başlamıştır.

Ekim Devrimi patlak verdiğinde Orta Asya'nın Müslümanları bunu karşılamaya hazır değildi. Layıkıyla onları temsil edecek hiçbir örgütleri yoktu ve en muhafazakâr ideolojiden en devrimci düşüncelere kadar her türlü eğilime açıktılar. Müslümanların çoğu Bolşeviklerin söylemine sıcak bakarak Müslümanların inancına, ulusal geleneklerine ve özgürlüklerine saygı duyulacağına inanmıştılar [1].

Sovyetler Birliği yönetiminde Orta Asya halkların üzerinde dil, din, millet, tarih kültür gibi önemli özelliklerini dönüştürme siyaseti içerisine girmiştir. Bunun yapılması Sovyet yönetimi için kaçınılmaz bir gereklilikti. Çünkü hakimiyeti altında yaşayan Orta Asya halklarının arasında güçlü bağlar vardı. Ve bu "Sovyet vatan-daşı" olmalarına engel olacaktı. Bunun sonucu olarak bu halkların arasındaki farklı yönleri bulup ayrıştıracak bir politika izlemeleri gerekiyordu. Hedefleri, tüm ırkı ve dini bağlarını kopararak dilleri ve kültürlerini bozarak tek tip insan modeli oluştırmaktı. Onlara göre komünist bir yönetimin oluşmasının temel taşı bu idi. Aslında bu dışarıya karşı ortaya atılan bahane idi. Görünüşte herkesin eşit olduğu düşüncesinin temel alındığı bir eğitim ve yönetimin içinde bu toplulukların aralarındaki farklılık giderilerek ,bir bütün oluşturacak ve Sovyet yönetimine hizmet edecektir [2].

1924 yılında SBKP merkez organlarının Orta Asya'yı ulusal bölgelere bölme kararına karşı çıkmalarına rağmen Moskova'daki yöneticiler planlarını uygulamaya devam ettiler ve tıpkı merkezden planlandıkları gibi, Orta Asya'nın beş ayrı cumhuriyete olarak ayrılması, farklı ulusların oluşumunu büyük ölçüde hızlandırdılar. Esas itibarıyla Türkî çoğunluğu bulunan bölgenin Müslüman halklarını bölerek, tekrar bir araya gelmelerini imkânsız kılacak şekilde, "her biri kendi ulusal bilinci, dili, kültürü ve ekonomik bağımsızlığına sahip ayrı ve farklı halklara" dönüştürüldü [3].

Başka bir açıdan etnologların ve sosyologların ulusları birbirine yakınlaştırıp kaynaşması alanında yaptıkları çalışmaları, yönetimdekilerin özellikle alaya alarak "kalıntılar" dediği şeylerin aksine, bir toplumu birleştiren davranışlar ve bağlılıklar bütünü olduğunu göstermiştir. Mesela çıkarılan sonuç, Sovyet bayramlarının

başarısının çok dar bir alanda etkili olduğunu kabul ettiriyordu. Geleneksel bayramlarla ortadan kaldırmak için iki yol izlemek gerekiyordu: Birincisi Sovyet kutlamalarını daha ihtişamlı bir şekilde icra etmek, ikincisiyse bu kutlamaları geleneksel bayramlara aşılıyarak, bunların ulusal kimliğini yok edip, Sovyetlere özgü bir kutlamaya dönüştürmeye çalışmaktı. Mesela bir geleneğe göre Orta Asya toplulukları 63. yaş gününe büyük bir önem vermektedir. 63 yaşına ulaşan kadın ya da erkek her Müslüman'ın etrafında büyük kutlama ve dini törenler yapılırdı. Kuran'la okunmasıyla başlayan bu törenler, ziyafet verilmesi ve hediyelerin sunulması ile sona ererdi. Sosyal teşkilatların, emekliye ayrılmak ya da terfi etmek gibi dini olmayan bu olaylarla ilgili kutlamalarını, bu 63 yaş töreni ile aynı zamana denk düşürmeleri istenmişti. Emeklilik yaşının 63 olmasının burada bir önemi yoktu.. Önemli olan, töreni dini ve millî özelliklerinden tamamen arındırılmış bir törene dönüştürerek, onu bütün SSCB için aynı şekilde önemli olan bayramlar içine sokmaktı [4].

1980'lere gelindiğinde ise Sovyet devleti hala amacına ulaşamamıştı. Amaçları olan Sovyet İnsanı ortaya yoktu. Komünist Parti Merkez Komitesi 26 Nisan 1979'da "İdeolojik ve Siyasi Eğitim Çalışmalarını Yeniden İyileştirme Hakkında" başlığı ile bir karar aldı. Kararda propaganda ile ilgili yeniden daha etkili bir şekilde uygulanması ile ilgili çalışmalara başlanacaktı. Bunları yaparken de, "Sadece sözlü ikna yöntemi ile yetinmeyip kanunun sert gücünden yararlanmak zaruridir" ifadesine yer verildi. Bu, bir bakıma eski uygulamalara geri dönüş anlamına da gelmekteydi [5].

Kırgızistan'da kutlamalar. Kırgızistan'da 2019 yılı itibarı ile kutlanan ve resmi tatil olan bayramlar şunlardır:

Yeni Yıl 1 Ocak (Sovyetler döneminden beri kutlanmakta), Ortodoks Noeli 7 Ocak (1992'den itibaren kutlanılmakta), Anavatan Günü 23 Şubat (2003 yılından beri kutlanmakta), Kadınlar Günü 8 Mart (Sovyetlerden itibaren kutlanılmakta), Nevruz Bayramı 21 Mart (1992 yılında kutlanmaya tekrar başladı), İşçi Bayramı 1 Mayıs (Sovyetler döneminden beri kutlanmakta), Anayasa Günü 5 Mayıs (1993 den günümüze kadar kutlanmakta), Zafer Bayramı 9 Mayıs (Sovyetler döneminden beri kutlanılmakta), Bağımsızlık Günü 31 Ağustos (1992'den itibaren kutlanılmakta), Sosyalist Devrim Bayramı 7 Kasım (2002 de resmi tatil listesine dâhil edildi) tarihlerinde kutlanmaktadır.

Bu tatillere ilave olarak Müslümanların bayramı olan iki bayram da kutlanmaktadır. Oroza Ait ve Kurban ait olan bu bayramlar ay takvimi ile belirlenmektedir.

Kırgızların en önemli geleneksel kutlamaları diğer Orta Asya halklarında görüldüğü gibi Nevruz Bayramıdır.

Nevruz etkinlikleri başlamadan önce büyükanne ve büyükbaba (aksakallı) toplantıları yapılır. Bu toplantılar sırasında oyunlar oynanır, yemekler yapılırdı. Yapılan toplantılarla oynanılacak oyunlar, tarlalara mahsullerin ekileceği, gelen konukların nerede ağırlanacağı, kesilecek kurbanların sayıları gibi bütün olarak program düzenlenirdi [6].

Kırgız milleti aile bağlarına çok önem vermektedirler. Sevgi ve saygıyla ülkelerine bağlıdırlar. "Baban sağ iken halkını, ata binerken topraklarını tanı" atasözünü çocuklarına öğretmişler ve kendilerine ilke edinmişlerdir [7].

Kırgızların ayrıca geçmişten kalan ve kırsal kesimde kutlanmaya devam eden mevsimsel bazı bayramları vardır. Bunlardan bazıları Ülüş ve Çeçkor bayramıdır.

"Kesilen hayvanın etinden pay" ülüş olarak adlandırılmaktadır. Her mevkinin kendisine ait özel bir "ülüş" ü bulunmaktadır. Belli bir mevkide oturmakta olan kabile kesilen hayvandaki hakkını temsil etmektedir [8].

Kırgızların kendi aralarında "Yayla Bayramı" olarak kabul adlandırılan bu bayram atların hamisi olarak kabul edilen "Kambar Ata"nın anısına kutlanmaktadır. Yaylaya gidildikten sonra üç dört gün süresince sağılan kırsaklardan kımız elde edilirdi. Sonra kımız, kesilen koçun tulum (tulum)derisinin tüyleri ütülenir (yakılarak) ve içlerine doldurulurdu. Yayladaki insanlar çağrılır ve "ülüş" türküleri eşliğinde yapılan kımız ve etler ikram edilirdi.

Çeçkor bayramı ise "Baba Dıykan" Kırgız çiftçilerin piri olarak görülmektedir. Bu bayram ise onun anısına kutlanmaktadır. Çeçkor, çeşitli pratikleri, ekinlerin ekilip biçilmesi, saplarlatanelerin ayrılması için sürülmesi ve savrulması gibi aşamalarında yapılırdı. Tarımı benimseyen Kırgızlar Çeçkor'u mevsim olarak "güze giriş" bayramı olarak görürler. Yaz sonunda tığlar (samanla karışık taneli yığın) savrulup çeç ortaya çıktığı zaman kutlanılmaktadır. Çeç çıkınca komşular davet edilerek, koyun, keçi, oğlak ve kuzu kesilerek ziyafetler verilmektedir. Ziyafet sonunda şarkılar söylenerek, dualar edilerek bayram biter [9].

Sonuç ve değerlendirme. Sovyetler Birliği sona erdiğinde her alanda karışıklık yaşayan yeni bağımsız cumhuriyetler den biri olan Kırgızistan gelenek ve göreneklerine bağlılığı ayrıca dışa açıklığı ile Dünya ile çabuk uyum sağlamıştır. Kırsal alanda Sovyet etkisini çok hissetmeyen kırsal kesim eski gelenek ve göreneklerini yaşatmıştır. Kentsel nüfus ise Sovyet dönemi kutlamala-

rının bazılarını hala devam ettirmekte ama bağımsızlık sonrası ortaya çıkan yeni kutlamalara da gereken önemi vermektedir. Bu önem yeni kuşakta daha az olsa da etkisini devam ettirmektedir. Yeninin ve eskinin etkisinin bir arada görüldüğü bu ülkede toplumsal değişimler hızlı bir şekilde devam etmektedir.

Bölgede yaşayan Kırgız topluluklarının bayram eğlenceleri geçmişten günümüze ulaşmış, aynı canlılığını ve içtenliğini koruyarak devam etmektedir.

Zengin bir kültüre sahip olan Türk milleti, yüzyıllık bir Rus egemenliği altında kalmasına rağmen kendi değerlerini unutmuyarak bayramlarını kutlayıp, insanları birbirine kenetleyerek sosyal değerlerini ayakta tutmayı başarmıştır.

Kaynakçalar:

1. Roux Jean-Paul (2001). Orta Asya: Tarih ve Uygarlık, (tr. Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001, s.416.
2. Helene Carrere d'Encausse. Parçalanmış İmparatorluk, çev. Nezih Uzel, Sisav Yayınevi, İstanbul, 1984, s.21.
3. Aydın Mustafa (2005). "Geçiş Sürecinde Kimlikler: Orta Asya'da Milliyetçilik, Din ve Bölgesel Güvenlik", Küresel Politikada Orta Asya: Avrasya Üçlemesi, (der. Mustafa Aydın), Ankara: Nobel Yayınları, 245-267.
4. D'encausse E, Helene Carrere (1966). Asya'da Marksizm ve Milliyetçilik, (tr. Sevil Avcıoğlu Adil Aşçıoğlu), İstanbul: Yön Yayınları. - S. 79-80-81.
5. Erşahin Seyfettin (2007). Türkistan'da İslam ve Müslümanlar: Sovyetler Dönemi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. - S. 228.
6. Azizov Zakir, (2002), "Nevruz", [Bildiri], (Yay. Haz. Azize Aktaş Yasa), Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, 15-16 Mart, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Diyarbakır. - S. 39-43.
7. Koçkunov A.S., (2002) "Kırgız Halkı ve Geleneksel Kültürleri" Türkler Ansiklopedisi, Cilt:19, ss. 544-550), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.
8. İnan Abdülkadir (1998), Makaleler ve İncelemeler, C:I, Türk Tarih Kurumu: Ankara.
9. Oğuz M., Öcal, (1996), "Kırgızların Kutladığı Bayramlar ve Nevruz Pratikleri"[Bildiri], Sadık Tural, Elmas Kılıç (Ed.); Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, 19-21 Mart, Atatürk Kültür Merkezi: Ankara. - S. 303-308.